

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Ecocide als internationaal misdrijf? Perspectieven op vervolging en berechting in Nederland

Sluiter, G.K.; van Straaten, B.

DOI

[10.5553/Bsb/266669012020001003003](https://doi.org/10.5553/Bsb/266669012020001003003)

Publication date

2020

Document Version

Final published version

Published in

Boom Strafblad

License

Other

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Sluiter, G. K., & van Straaten, B. (2020). Ecocide als internationaal misdrijf? Perspectieven op vervolging en berechting in Nederland. *Boom Strafblad*, 1(3), 127-135.
<https://doi.org/10.5553/Bsb/266669012020001003003>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (<https://dare.uva.nl>)

Artikel

Ecocide als internationaal misdrijf? Perspectieven op vervolging en berechting in Nederland

Prof. mr. G.K. (Göran) Sluiter en mr. B. (Barbara) van Straaten*

1. Inleiding

Al geruime tijd leeft de wens ernstige milieumisdrijven onderdeel te laten uitmaken van het internationaal strafrecht, in het bijzonder de misdrijven waarover het Internationaal Strafhof (ISH) rechtsmacht heeft. Deze wens is inmiddels vertaald naar de juridische term ‘ecocide’. Ecocide heeft geen vaste en algemeen erkende definitie, maar het zou kunnen worden omschreven als het toebrengen van zeer grote, dan wel onherstelbare, schade aan het milieu door menselijk handelen.

Er zijn verschillende redenen te bedenken waarom ecocide op enige wijze onderdeel zou moeten uitmaken van het internationaal strafrecht, zij het als oorlogsmisdrijven, misdrijven tegen de menselijkheid, of als zelfstandig internationaal misdrijf. Zo gaat het bij ecocide om zeer aanzienlijke, wellicht onherstelbare, schade aan het milieu, hetgeen de mensheid als geheel raakt. De ernst van ecocide verdient daarmee, zo kan men beargumenteren, gelijkstelling aan de al bestaande internationale misdrijven. Alleen al vanuit het oogpunt van de expressieve functie van het – internationale – strafrecht (normdemonstratie) is het nodige te zeggen

* Göran Sluiter is advocaat bij Prakken d’Oliveira Human Rights Lawyers in Amsterdam, hoogleraar internationaal strafrecht aan de Universiteit van Amsterdam en hoogleraar strafrecht aan de Open Universiteit. Barbara van Straaten is advocaat bij Prakken d’Oliveira Human Rights Lawyers in Amsterdam. Deze publicatie maakt onderdeel uit van het door NWO gefinancierde VICI-onderzoek ‘The Outer Limits of Secondary Liability’.

voor verheffing van ecocide tot internationaal misdrijf en het deel te laten uitmaken van de rechtsmacht van het ISH.

De Nederlandse wetgever lijkt vooralsnog niet tot een directe strafbaarstelling van ecocide te willen overgaan. Twee moties met het verzoek aan de regering ‘een inventariserend onderzoek te doen naar het begrip ecocide en de Kamer daarover op een opportuun moment te informeren’ haalden het niet.¹ Ook pogingen om de regering te dwingen onderzoek te doen naar hoe ecocide onder de rechtsmacht van het ISH kan worden gebracht zijn tot nu toe gestrand.²

Het is op dit moment niet te voorspellen of en op welke wijze ecocide ooit volwaardig onderdeel gaat uitmaken van het positieve internationale strafrecht. Deze bijdrage richt zich daarom op de vraag in hoeverre het actuele internationale strafrecht, zoals gecodificeerd in het ISH, aanknopingspunten biedt voor vervolging van ecocide en op welke wijze Nederland in de nationale opsporings- en vervolgingspraktijk hiermee rekening zou moeten houden.

In het korte bestek van deze bijdrage zal beantwoording van deze vraag niet volledig kunnen zijn en richten we ons op de volgende aspecten. We gaan in op de ontwikkeling van ecocide binnen de context van het internationaal strafrecht (2). Vervolgens schetsen we enige mogelijkheden om binnen de vervolging van bestaande

1. *Kamerstukken II 2018/19, 34952, nr. 36* (verworpen 73 tegen 77) en *Kamerstukken II 2019/20, 35300, nr. 59* (aangehouden tijdens debat).

2. *Kamerstukken II 2016/17, 31793, nr. 168* (aangehouden); *Kamerstukken II 2018/19, 35000, XIII, nr. 60* (verworpen).

internationale misdrijven meer aandacht te besteden aan ecocide (3). Daarop volgt toespitsing op Nederland, dat in het opsporings- en vervolgingsbeleid van ISH-feiten meer aandacht aan de bescherming van het milieu zou kunnen schenken (4). We sluiten af met een conclusie (5).

2. Ecocide en internationaal strafrecht

Ecocide als ernstig misdrijf tegen het milieu doet voor het eerst opgeld in de jaren zeventig, in reactie op het gebruik van ontbladeringsmiddel Agent Orange door de Amerikanen in de Vietnamoorlog.³ Daarna zijn er diverse pogingen gedaan om ernstige milieumisdrijven te ontwikkelen als onderdeel van het internationaal strafrecht.⁴ Dat is tot op heden niet gelukt.

Er is een aantal factoren dat dit gebrek aan een doorbraak zou kunnen verklaren. In de eerste plaats is er de nodige onduidelijkheid over wat het internationaal milieumisdrijf ecocide zou moeten behelzen, zowel op het niveau van de *actus reus* als de *mens rea*. Hoe groot dient de schade aan het milieu te zijn en hoe dit vast te stellen?⁵ Wat wordt beschouwd als 'milieuschade'? Kan daarbij aansluiting worden gezocht bij de meer klassieke varianten op lucht- en bodemverontreiniging, of moet het bijvoorbeeld gaan om een grootschalige ontwrichting van ecosystemen? Moet op het moment van plegen al duidelijk zijn dat het gaat om langdurige schade? En is schade aan 'alleen' flora en fauna voldoende of zal er ook een component van menselijk lijden aanwezig moeten zijn?⁶ En welke mate van opzet of schuld hoort daarbij; of is er sprake van risicoaansprakelijkheid?⁷

Gezien de ervaringen met onderhandelingen over misdrijven die onder de rechtsmacht van het ISH vallen,

ligt het niet in de lijn der verwachtingen dat landen op korte termijn overeenstemming gaan bereiken over de invulling van een internationaal milieumisdrijf. Bovendien zullen landen – nog – vaker dan bij andere internationale misdrijven binnen het ISH Statuut (zoals oorlogsmisdrijven) betrokken zijn bij milieuvervuiling en weinig trek hebben in wat neer komt op een strafbaarstelling van het eigen overheidsbeleid en optreden. Daar komt bij dat er tussen landen grote verschillen bestaan als het gaat om het concept 'milieuvervuiling' en 'milieubescherming'. Denk aan de winning van schaliegas en teerzand in de VS en Canada, wat in de meeste landen in Europa wegens de grootschalige milieueffecten is verboden⁸ en door sommigen zelfs als een misdaad wordt gezien.⁹ Een ander voorbeeld is de regulering van ontbossing, waarover in toenemende mate felle discussie wordt gevoerd tussen staten en internationale actiegroepen.

Een laatste factor waarom wij toevoeging van een nieuw misdrijf ecocide aan het ISH Statuut niet snel zien gebeuren, heeft te maken met de aard van de misdrijven die thans in het ISH Statuut zijn gecodificeerd, de zogenaamde *core crimes*: genocide, oorlogsmisdaden, misdaden tegen de menselijkheid en agressie.¹⁰ Deze misdrijven kenmerken zich doordat zij in de praktijk worden uitgevoerd als 'staatsmisdrijven':¹¹ het misdrijf wordt door de staat gepleegd (agressie),¹² of maakt deel uit van staatsbeleid (misdrijven tegen de menselijkheid en genocide).¹³ Soms zal het niet om de staat zelf gaan, maar om een daarop gelijkende organisatie zoals rebelligroepering met zeker gezag over grondgebied. Bij oorlogsmisdrijven gaat het vaak ook om 'staatsmisdrijven', gepleegd door de nationale strijdkrachten, behalve in die gevallen waarin gewapende groeperingen zich in intern gewapende conflicten hieraan schuldig maken.¹⁴ Het toevoegen van milieumisdrijven aan deze zeer selecte groep is een grote stap. Pogingen om andere misdrijven aan de *core crimes* toe te voegen (bijvoorbeeld terrorisme) zijn tot op heden mislukt.¹⁵

3. In 1972, gedurende de UN Stockholm Conference on the Human Environment, verwees voormalig premier van Zweden, Olof Palme, naar de Vietnamoorlog als een vorm van ecocide; zie A. Greene, 'The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?', *Fordham Environmental Law Review* (2019), p. 10-11.
4. Voor een uitgebreid overzicht en analyse van deze pogingen en de geschiedenis van ecocide, zie A. Greene., p. 7-26.
5. De *Draft articles on State responsibility and international crimes* (versie 1978) stelde als internationaal milieumisdrijf voor 'a serious breach of an international obligation of essential importance for the safeguarding and preservation of the human environment, such as those prohibiting massive pollution of the atmosphere or of the seas' (UN Doc. A/CN.4/SER.A/1978/Add.1 (Part 2), p. 80, art. 19 lid 2 onder d. Het zou dus – vooral – moeten gaan om grootschalige vervuiling van de atmosfeer en – internationale – wateren.
6. In haar voorstel van 2010 aan de VN's *International Law Commission* om ecocide op te nemen als vijfde misdrijf in het ISH-Statuut stelde milieuaactiviste Polly Higgins in haar definitie van ecocide de voorwaarde dat de milieuschade resulteert in sterker vermindering van 'peaceful enjoyment by the inhabitants of that territory'; zie A. Greene, p. 2.
7. Higgins ging in haar definitie en benadering van ecocide uit van risicoaansprakelijkheid. Zie ook Greene, p. 3: 'The gravity of the harm justifies conviction without criminal intent. (...) Strict liability would also ensure that corporations can be held responsible. Finally, strict liability places the onus on the individual to prevent the harm.'

8. Zie bijvoorbeeld J. Ambrose, 'Fracking halted in England in major government U-turn', *The Guardian* 2 november 2019.
9. K. Rawlinson, 'Mock trial finds Tar Sands spill "bosses" guilty of ecocide', *The Independent*, 1 oktober 2011.
10. Zie, respectievelijk, de art. 6, 8, 7 en 8bis van het ISH Statuut.
11. Bij ISH-misdrijven gaat het overigens wel altijd om *individuele* strafrechtelijke aansprakelijkheid. Met de term 'staatsmisdrijf' wordt dus nadrukkelijk niet de (strafrechtelijke) aansprakelijkheid van de staat bedoeld, hier gaat immers het Internationaal Gerechtshof over. Het gaat om de beleidsmakers en militair of politiek leiders die verantwoordelijk kunnen worden gehouden voor het initiatief en de uitvoering van deze misdrijven.
12. Zie de definitie van agressie in art. 8bis van het ISH Statuut.
13. Onderdeel van misdrijven tegen de menselijkheid is het vereiste van staatsbeleid (of een op de staat gelijkende organisatie), zie art. 7 lid 2 sub a van het ISH Statuut. Bij genocide moet er ook sprake zijn van een patroon, beleid, zie art. 6 van de ISH Elements of Crimes (2002).
14. Zie de definitie van oorlogsmisdrijven in art. 8 van het ISH Statuut.
15. Nederland heeft al in 2009 voorgesteld het misdrijf terrorisme toe te voegen aan het ISH Statuut. Zie *ISH Assembly of States Parties*, Doc. ICC-ASP/8/43, 15 november 2009.

Bij ecocide lijkt het de bedoeling te zijn om niet alleen ernstige milieuvervuiling door overheidsoptreden strafbaar te stellen, maar evenzo bedrijven te raken die zich hieraan schuldig maken.¹⁶ De uitbreiding van het werkveld van het ISH buiten het kader van ‘staatsmisdrijven’ zal op verzet stuiten vanuit het perspectief van conceptuele consistentie binnen het Statuut. Daaraan gerelateerd is de vraag in hoeverre algemene beginselen van internationaal strafrecht, zoals ‘bevelsaansprakelijkheid’ (*command responsibility*), zich verzetten tegen toepassing buiten de context van staatsmisdrijven.

Het is uiteraard niet onmogelijk om het ISH uit te breiden naar strafbare feiten buiten het kader van ‘staatsmisdrijven’, zoals feiten gepleegd voor eigen gewin.¹⁷ Maar dit zal gevolgen hebben voor aard en focus van het ISH en voor die ombuiging zal niet iedereen de tijd rijp vinden. Hoewel dit buiten het bestek van deze bijdrage valt, is blindstaren op het toevoegen van ecocide als ISH-misdrijf niet *per se* nodig voor internationale strafbaarstelling van ecocide. Zo is er buiten de categorie *core crimes* in het ISH Statuut nog een aanzienlijke hoeveelheid andere strafbare feiten die onderdeel uitmaken van internationale verdragen die staten verplichten tot het strafbaar stellen en vervolgen van die misdrijven. Met andere woorden, inspanningen tot strafbaarstelling en vervolging van ecocide als internationaal misdrijf zouden zich niet moeten beperken tot het ISH-kader.

3. Mogelijkheden tot vervolging van ecocide binnen bestaande internationale misdrijven

De wens tot meer aandacht voor milieumisdrijven binnen de bestaande internationale misdrijven blijkt uit het document van 2016 waarin de ISH-aanklager haar toekomstige vervolgingsbeleid nader uiteenzet:

‘(...) the Office will give particular consideration to prosecuting Rome Statute crimes that are committed by means of, or that result in, inter alia, the destruction of the environment, the illegal exploitation of natural resources or the illegal dispossession of land.’¹⁸

16. De definitie van ecocide van Higgins rept over ‘acts or omissions committed in times of peace or conflict by any senior person within the course of State, corporate or any other entity’s activity... (...)’; zie Greene, p. 2.
17. Naast ecocide gepleegd door bedrijven valt daarbij, hoewel nu minder actueel, te denken aan maritieme piraterij. Over nut en noodzaak van toevoeging van dit misdrijf aan het ISH Statuut, zie, onder andere, M. O’Brien, ‘Where Security Meets Justice: Prosecuting Maritime Piracy in the International Criminal Court’, *Asian Journal of International Law* (2014), p. 81-102.
18. *Office of the Prosecutor – Policy paper on case selection and prioritisation*, 15 september 2016, para. 41 (beschikbaar via: www.icc-cpi.int/itemsDocuments/20160915_OTP-Policy_Case-Selection_Eng.pdf).

Deze intentieverklaring wordt algemeen beschouwd als een belangrijke ontwikkeling in de mogelijke bijdrage van het internationaal strafrecht aan bescherming van het milieu.¹⁹

Binnen die *core crimes* zoals gedefinieerd in het ISH Statuut is slechts één directe verwijzing naar het milieu te vinden. Als onderdeel van de strafbaarstelling van oorlogsmisdaden stelt artikel 8 lid 2 onder b onderdeel iv ISH Statuut de volgende handeling strafbaar indien begaan in het kader van een internationaal gewapend conflict:

‘opzettelijk een aanval inzetten in de wetenschap dat een dergelijke aanval bijkomstige verliezen aan levens of letsel onder burgers zal veroorzaken of schade aan burgerdoelen *of omvangrijke, langdurige en ernstige schade aan het milieu zal aanrichten*, die duidelijk buitensporig zou zijn in verhouding tot het te verwachten concrete en directe algehele militaire voordeel.’

In de vervolgingspraktijk bij het ISH, of op nationaal niveau, is van deze strafbaarstelling bij ons weten nog nooit gebruik gemaakt. Meerdere problemen kleven aan dit voornamelijk enige internationale milieumisdrijf binnen de *core crimes*. De strafbaarstelling is beperkt tot geweldshandelingen binnen een *internationaal* gewapend conflict. Het toebrengen van schade aan het milieu bij een *intern* gewapend conflict of in vreedstijd valt dus nadrukkelijk buiten het bereik. De delictomschrijving kent verder een hoge drempel voor veroordeling, gelet op de elementen ‘omvangrijke, langdurige en ernstige schade aan het milieu’, en ‘buitensporig’. Het is tot slot opmerkelijk, en vanuit het perspectief van bescherming van het milieu teleurstellend, dat zelfs bij zeer ernstige schade voor het milieu dit alsnog moet worden afgewogen tegen het te verwachten militaire voordeel.²⁰ Het gebruikmaken van deze strafbaarstelling binnen oorlogsmisdrijven is dus uiterst problematisch voor het effectief vervolgen van ecocide.

Ecocide vervolgen in het kader van genocide lijkt ons lastig voor te stellen. Genocide vereist het ‘oogmerk om een nationale, etnische of godsdienstige groep, dan wel een groep behorend tot een bepaald ras, geheel of gedeeltelijk, als zodanig te vernietigen’. Het valt niet uit te sluiten dat het toebrengen van ernstige schade aan het milieu in bepaalde situaties – mede – met dat oogmerk plaats vindt,²¹ maar in veruit de meeste situaties van

19. Zie bijvoorbeeld ‘ICC Widens Remit to Include Environmental Destruction Cases’, *The Guardian* 15 september 2016.
20. Voor een uitgebreide analyse van milieuschade als oorlogsmisdrijf, zie R. Rauxloh, ‘The role of international criminal law in environmental protection’, in: F. N. Botchway (ed.), *Natural Resource Investment and Africa’s Development*, Edward Elgar, 2011, p. 426-434.
21. De vernietiging van de leefomgeving van de Rohingya, met daarbij horende ernstige milieuschade, zou een voorbeeld kunnen zijn van een situatie waarin ernstige milieuschade gericht op één specifieke, etnische, groep bijdraagt aan de vaststelling genocide; zie ook J. Durney, ‘Crafting a Standard: Environmental Crimes as Crimes Against Humanity Under the International Criminal Court’, *Hastings Environmental Law Journal* (2018), p. 425.

ernstige milieuschade zal dat niet aan de orde zijn.²² Eenzelfde redenering geldt voor het misdrijf agressie, waarbij de strafbaarstelling zich richt op (ongerechtvaardigd) interstatelijk geweld.²³ Voor de (moedwillige) vernietiging van flora en fauna lijken de strafbaarstellingen genocide en agressie daarom nauwelijks soelaas te bieden. Dan blijft over de laatste *core crime*: misdrijven tegen de menselijkheid.

3.1. Misdrijven tegen de menselijkheid

Misdrijven tegen de menselijkheid – die anders dan oorlogsmisdrijven niet het bestaan van een gewapend conflict vereisen – bestaan uit een ‘wijdverbreide of stelselmatige aanval gericht tegen een burgerbevolking, met kennis van de aanval’. De aanval kan bestaan uit een veelheid van handelingen, opgesomd in artikel 7 lid 1 van het ISH Statuut, zoals opzettelijk doden, uitroeiing, deportatie of zedendelicten. Naast de specifieke strafbare handelingen die in artikel 7 lid 1 onder a tot en met j staan genoemd, is er ook een ‘restcategorie’ van misdrijven tegen de menselijkheid, bestaande uit ‘andere onmenselijke handelingen van vergelijkbare aard waardoor opzettelijk ernstig lijden of ernstig lichamelijk letsel of schade aan de geestelijke of lichamelijke gezondheid wordt veroorzaakt.’²⁴

Hoewel de definitie van misdrijven tegen de menselijkheid in het ISH Statuut op geen enkele wijze verwijst naar het milieu, is de definitie dusdanig ruim dat dit misdrijf meer mogelijkheden lijkt te bieden voor vervolging van ecocide dan oorlogsmisdrijven, agressie of genocide. Een enigszins flexibele invulling van misdrijven tegen de menselijkheid zou passen bij de achtergrond en ontwikkeling van dit misdrijf, waarbij – in de afwezigheid van een duidelijke definitie – het natuurrecht als belangrijk uitgangspunt gold.²⁵

Wij zien drie mogelijke manieren om milieumisdrijven onder de rechtsmacht van het ISH te brengen op basis van de strafbaarstelling van misdrijven tegen de menselijkheid. De eerste is het vervolgen van milieudelicten als ‘andere onmenselijke handeling’, een van de vormen van misdrijven tegen de menselijkheid. De tweede weg, en dat ligt meer in de lijn van het eerder aangehaalde beleidsdocument van de ISH-aanklager, bestaat uit het ‘meenemen’ van milieuschade als een middel tot het plegen van diverse vormen van misdrijven tegen de menselijkheid, of als het resultaat daarvan. Tot slot kan

– ernstige – milieuschade betrokken worden bij het vaststellen van het vereiste van een ‘wijdverbreide of systematische aanval op de burgerbevolking’, de drempel voordat men kan toekomen aan de onderliggende strafbare feiten.

Voor wat betreft de eerste route valt te verdedigen dat vernietiging van het milieu beschouwd kan worden als ‘andere onmenselijke handeling’ (art. 7 lid 1 onder k ISH Statuut). Er is bij deze categorie de mogelijkheid tot toevoeging van nieuwe gedragingen.²⁶ Maar het moet dan gaan om handelingen die vergelijkbaar zijn met de gedefinieerde misdrijven tegen de menselijkheid onder de letters a–j en waardoor opzettelijk ernstig lijden of ernstig lichamelijk letsel of schade aan de geestelijke of lichamelijke gezondheid wordt veroorzaakt.

Het toebrengen van ernstige schade aan het milieu kan zeer wel resulteren in schade voor de lichamelijke gezondheid, maar het lijkt lastiger om dit te zien als van vergelijkbare aard in verhouding tot de misdrijven onder a–j. Als we kijken naar de tot op heden in de jurisprudentie aangenomen misdrijven onder de noemer andere onmenselijke handelingen dan vallen daar bijvoorbeeld onder: verminking/ontering van lijken,²⁷ gedwongen huwelijken²⁸ en poging tot moord (onder de jurisprudentie van internationale straftribunalen die de

22. Zie voor een bespreking van de mogelijke toepassing van de misdrijven genocide en oorlogsmisdrijven op ecocide ook: N. Jägers, ‘Vernietiging van het milieu: een internationaal misdrijf?’, *ArsAequi* (2017), p. 365-372.

23. Voor de toepassing van het eerste lid wordt verstaan onder ‘daad van agressie’: het gebruik van wapengeweld door een staat tegen de soevereiniteit, territoriale integriteit of politieke onafhankelijkheid van een andere staat, of het gebruik van wapengeweld door een staat dat op enige andere wijze onverenigbaar is met het Handvest van de Verenigde Naties. Zie art. 8bis van het ISH Statuut.

24. Art. 7 lid 1 onder k van het ISH Statuut.

25. Zie R. Dubler, ‘What’s in a name A Theory of Crimes Against Humanity’, *Australian International Law Journal* (2008), p. 87-88, die naar het natuurrecht verwijst als de eerste fase van misdrijven tegen de menselijkheid.

26. In vergelijking met andere definities van misdrijven tegen de menselijkheid heeft het ISH Statuut meer specifiek omschreven strafbare handelingen opgenomen dan bijvoorbeeld het Statuut van het Joegoslavië Tribunaal (ICTY) (acht in het ICTY Statuut en tien in het ISH Statuut); toch vond men in 1998 niet dat misdrijven tegen de menselijkheid toen al uitputtend gedefinieerd waren in de letters a tot en met j in lid 1 van art. 7 van het ISH Statuut; vandaar de toevoeging van ‘andere onmenselijke handelingen’. Hetzelfde geldt voor de International Law Commission’s Draft Convention on the Prevention and Punishment of Crimes Against Humanity uit 2019, waarvan ‘andere onmenselijke handelingen’ ook nog steeds deel uitmaakt (UN Doc. A/CN.4/L.935, 15 mei 2019). Kortom, het belang van deze restcategorie is er ook bij de huidige codificatie van misdrijven tegen de menselijkheid kennelijk nog altijd. De restcategorie mag dan ook gebruikt worden, anders zou zij geen zelfstandige betekenis meer hebben. Zie in deze zin ook ICTY, Kupreskic Trial Judgement (14 januari 2000, Case No. IT-95-16-T), para. 563: ‘(...) The phrase “other inhumane acts” was deliberately designed as a residual category, as it was felt undesirable for this category to be exhaustively enumerated. An exhaustive categorization would merely create opportunities for evasion of the letter of the prohibition. (...)’

27. Zie Rwanda Tribunaal, Niyitegeka Trial Judgement (16 mei 2003, Case No. ICTR-96-14), para. 42, betreffende de – genitale – verminking van een dode Tutsi-vrouw: ‘The Chamber finds that the acts committed [...] are acts of seriousness comparable to other acts enumerated in the Article, and would cause mental suffering to civilians, in particular, Tutsi civilians, and constitute a serious attack on the human dignity of the Tutsi community as a whole.’ In Nederland was er onlangs een veroordeling voor het poseren bij lijken door IS-strijders, maar dat was niet als misdrijf tegen de menselijkheid, maar als oorlogsmisdrijf (rb. Den Haag 23 juli 2019, ECLI:NL:RBDHA:2019:7430).

28. Voor het eerst erkend als ander onmenselijk handelen in de jurisprudentie van het Speciale Hof voor Sierra Leone (SCSL); zie AFRC Appeals Judgement (22 februari 2008, Case No. SCSL-2004-16-A), para. 197-203. Daarna ook in de jurisprudentie van het Cambodja Tribunaal, zie Nuon Chea and Khieu Samphan Trial Judgement (16 november 2018, Case No. 002/2), para. 740-749.

strafbare poging niet kenden).²⁹ Men kan zich afvragen of in die erkende gevallen de vergelijkbare aard in relatie tot gedefinieerde misdrijven tegen de menselijkheid, zoals moord, foltering of verkrachting, naar overtuiging vaststaat.³⁰ Uit de tot dusver erkende gevallen van ‘andere onmenselijke handelingen’ valt, wat ons betreft, af te leiden dat er een zekere flexibiliteit zit in het *ejusdem generis*-vereiste.³¹ Daarmee valt het aanvaarden van het toebrengen van ernstige schade aan het milieu onder deze categorie te verdedigen. Bovendien sluit erkenning van ernstige milieuschade als ‘andere onmenselijke handeling’ aan bij het huidige tijdsgewricht waarin schade aan het milieu in toenemende mate mensheid en menselijkheid bedreigt.

Het voordeel van de route van erkenning van ernstige milieuschade als ‘ander onmenselijk handelen’ ligt vooral in de expressieve functie van het internationale strafrecht (normdemonstratie). Men kan betogen dat milieuschade als zelfstandig misdrijf tegen de menselijkheid, al is het dan onder de paraplu van ander onmenselijk handelen, meer recht doet aan de ernst van die feiten dan het mee te nemen als middel tot het plegen van of als resultaat van andere misdrijven.

Vervolging in de praktijk van ernstige milieuschade als misdrijf tegen de menselijkheid (in de vorm van ander onmenselijk handelen) zal niet gemakkelijk zijn. Dezelfde drempels – contextuele vereisten en opzet-vereisten – blijven van toepassing. Dus zal moeten worden bewezen dat de – ernstige – milieuschade onderdeel uitmaakte van een wijdverbreide of systematische aanval op de burgerbevolking. Verder zal sprake moeten zijn van opzet op ‘ernstig lijden of ernstig lichamenteel letsel of schade aan de geestelijke of lichamentele gezondheid’ als gevolg van de milieuschade. Bij veel milieudelicten zal al snel worden aangevoerd dat het om een ongeluk ging, wat tot resultaat kan hebben dat niet voldaan kan worden aan het strikte opzetvereiste van artikel 30 lid 2 ISH Statuut.³² Kortom, hoewel milieudelicten onmiskenbaar tot schade leiden, zullen maar weinig situaties

de hoge lat van misdrijven tegen de menselijkheid onder het ISH Statuut – als het gaat om de eisen van omvang, ernst of opzet – halen.

Bij de tweede route om milieuschade een plek te geven binnen het vervolgingsbeleid van de ISH-aanklager wordt milieuschade tenlastegelegd als middel tot het plegen van bepaalde specifieke misdrijven tegen de menselijkheid of als het resultaat daarvan. Deze weg volgt het beleidsdocument van de ISH-aanklager.³³ Milieuschade kan een middel tot het plegen van andere misdrijven zijn of een resultaat daarvan. Er zijn in onze optiek verschillende misdrijven binnen misdrijven tegen de menselijkheid die zich goed lenen voor het betrekken van milieuschade bij de opsporing en vervolging. Trefende voorbeelden zijn uitroeiing (onder b), deportatie (onder d), en vervolging van een identificeerbare groep (onder h).³⁴ Bij alle drie de feiten kan vernietiging van het milieu zowel een middel zijn om de feiten te plegen, of een resultaat daarvan. De in de literatuur aangehaalde voorbeelden gaan vaak over de – recente – schrijnende situatie van de Rohingya-bevolkingsgroep in Myanmar, waar hun uitroeiing, deportatie en vervolging gepaard gaat met ernstige schade, zelfs vernietiging, van hun leefomgeving.³⁵ Daarnaast is er aandacht voor *landgrabbing* in Cambodja, als gevolg waarvan tienduizenden boeren van hun land worden verdreven (deportatie), en waarbij zeer ernstige schade aan het milieu wordt toegebracht.³⁶

Tot slot, als derde weg, kan milieuschade worden meegewogen bij de vaststelling of er sprake was van een wijdverbreide of systematische aanval op de burgerbevolking. Een aanval op de burgerbevolking houdt het volgende in:

‘een wijze van optreden die met zich brengt het meermalen plegen van in het eerste lid bedoelde handelingen tegen een burgerbevolking ter uitvoering of voortzetting van het beleid van een Staat of organisatie, dat het plegen van een dergelijke aanval tot doel heeft.’³⁷

29. Dat was het geval bij het ICTY; zie voor erkenning van poging moord als ander onmenselijk handelen Vasiljević Trial Judgement 29 november 2002, Case No. IT-98-32-T), para. 239.

30. Kritisch hierover: T. Jyrkiö, ‘Other inhumane acts’ as crimes against humanity, *Helsinki Law Review* (2011) (geconsulteerd via SSRN: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1871883), para. 5.2.

31. *Ejusdem generis* rule: letterlijk ‘van hetzelfde regel’. Een interpretatieregule bij wetsartikelen die ziet op de situatie waar een opsomming van specifieke begrippen of categorieën wordt gevolgd door een meer algemene term. Die algemene term moet dan beperkt worden geïnterpreteerd, overeenkomstig de begrippen of zaken die specifiek genoemd staan in het wetsartikel en mag dus niet (te) breed worden toegepast of uitgelegd (met andere woorden: moet worden gelezen als betekende ‘van hetzelfde’).

32. Deze bepaling luidt als volgt:
‘Voor de toepassing van dit artikel handelt een persoon met opzet indien:

- a. die persoon met betrekking tot gedragingen, de bedoeling heeft tot de gedragingen over te gaan;
- b. die persoon met betrekking tot een gevolg, de bedoeling heeft dat gevolg teweeg te brengen of zich ervan bewust is dat het gevolg zich bij een normale gang van zaken zal voordoen.’

Het ISH kent dus geen voorwaardelijk opzet. Maar nationale stelsels, zoals Nederland, kunnen hun eigen *mens rea*-benadering toepassen, waaronder constructies van voorwaardelijk opzet.

33. Zie *Office of the Prosecutor – Policy paper on case selection and prioritisation*, 15 september 2016.

34. Art. 7 lid 1 ISH Statuut.

35. Zie nogmaals Durney 2018, p. 425-426.

36. Durney 2018, p. 426-429.

37. Art. 7 lid 2 onder a ISH Statuut. Voor toepassing in ISH-jurisprudentie, zie Ntaganda Trial Judgement (8 juli 2019, Case No. ICC-01/04-02/06), paras 662 en 663: ‘An “attack” for the purpose of crimes against humanity is distinct from an “attack” referred to in Article 8 of the Statute for purpose of determining whether a war crime was committed. It may be, but need not be, part of a military operation. The requirement that the acts form part of a “course of conduct” indicates that Article 7 is meant to cover a series or overall flow of events, as opposed to a mere aggregate of random or isolated acts. In addition, the statutory requirement that the “course of conduct” must involve the “multiple commission of acts” sets a quantitative threshold involving a certain number of acts. Each of the acts must fall within the course of conduct and cumulatively they must satisfy the required quantitative threshold. To demonstrate the multiple commission of acts, only

Gelet op deze definitie is er dus sprake van een zekere dubbeltelling tussen de drempel – aanval op de burgerbevolking – en de individuele strafbare handelingen; laatstgenoemde, indien meermalen gepleegd, maken tezamen de aanval op de burgerbevolking.

Ernstige schade aan het milieu kan, zo hebben we eerder onderzocht, onderdeel uitmaken van ‘ander onmenselijk handelen’ of het middel of resultaat zijn van andere misdrijven tegen de menselijkheid. In die hoedanigheid zal het dus ook betrokken kunnen worden bij de vaststelling van de wijdverbreide of systematische aanval op de burgerbevolking. Grootschalige milieuschade, met ernstige gevolgen voor de burgerbevolking, kan om de volgende twee redenen zeer geschikt zijn voor invulling van de ‘aanval op burgerbevolking’-drempel. Milieuschade zal vaak plaats vinden als ‘a series or overall flow of events’, in plaats van ‘a mere aggregate of random or isolated acts’, zoals de ISH-jurisprudentie vereist.³⁸ Daarnaast is milieuschade in een aanzienlijk aantal gevallen het gevolg van het beleid van een Staat of organisatie, het andere vereiste voor aanval op de burgerbevolking.

Uit bovenstaande eisen volgt dat beleidsmatige – ernstige – milieuschade veroorzaakt door de Staat – of door een op de Staat lijkende organisatie – goed zou kunnen kwalificeren als aanval op de burgerbevolking. Incidentele milieuschade kan geen bijdrage leveren aan invulling van ‘aanval op de burgerbevolking’. Milieuschade veroorzaakt door bedrijven kan alleen als misdrijf tegen de menselijkheid vervolgd worden, als het onderdeel uitmaakt van een aanval op de burgerbevolking als beleid van een Staat of een daarop lijkende organisatie. Bij het ISH kan zelfs in dat geval de onderneming als rechtspersoon niet rechtstreeks vervolgd worden, omdat deze aansprakelijkheidsmogelijkheid ontbreekt; de – feitelijk – leidinggevend van een onderneming kunnen wel vervolgd worden.

4. Wat kan Nederland doen?

Nederland heeft internationaal een goede reputatie als het gaat om de vervolging van internationale misdrijven. Bekende voorbeelden zijn de Van Anraat-³⁹ en Kouwenhoven⁴⁰-zaken, die beide in een veroordeling zijn geëindigd. Het Openbaar Ministerie koos al vroeg voor de oprichting van een gespecialiseerd team voor de vervolging van internationale misdrijven, wat uiteindelijk uitmondde in het huidige WIM-team.⁴¹ De afgelopen jaren

those acts enumerated in Article 7(1)(a) to (k) may be relied upon, but acts not listed in Article 7(1) may be nevertheless considered for other purposes. For instance, they can assist the determination whether the attack was directed against a civilian population, or whether it was pursuant to, or in furtherance of, a State or organisational policy.’

38. Ntaganda Trial Judgement (8 juli 2019, Case No. ICC-01/04-02/06).

39. HR 30 juni 2009, NJ 2009/481, m.nt. Keijzer.

40. Hof 's-Hertogenbosch 21 april 2017, NJFS 2017/153 en HR 18 december 2018, NbSr 2019/24, m.nt. Zwanenburg.

41. Genoemd naar de Wet Internationale Misdrijven (WIM), waarin de strafbaarstelling van internationale misdrijven is opgenomen

heeft het Nederlandse Openbaar Ministerie daarnaast leidinggegeven aan een van de grootste internationale opsporingsonderzoeken ooit: het onderzoek naar het neerhalen van vlucht MH17. Het MH17-onderzoek leidde niet tot WIM-feiten op de tenlastelegging, maar deelt veel kenmerken van een WIM-onderzoek: ingewikkeld feitencomplex, gepleegd buiten Nederland, internationale samenwerking, een veelheid aan rechtshulpverzoeken, en het opsporen en horen van getuigen buiten de landsgrenzen.

Het voordeel van vervolging van ISH-feiten in Nederland is, dat op grond van artikel 51 Sr ook rechtspersonen in Nederland kunnen worden vervolgd. Dit is een groot en – zeker in de context van *ecocide* – belangrijk verschil ten opzichte van het internationaal strafrecht dat geen strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen erkent.⁴² Het blijft voor de vervolging van bedrijven onder de WIM wel een probleem dat het meest passende misdrijf, misdrijven tegen de menselijkheid, uitgaat van een aanval op de burgerbevolking door een Staat en dat milieuschade gepleegd door een bedrijf daarvan op enige wijze onderdeel van moeten uitmaken.

Als we inzoomen op de vervolgingsmogelijkheden voor *ecocide* onder Nederlands recht, ligt het voor de hand om ons in eerste instantie te richten op specifieke milieudelicten. Te denken valt aan strafbaarstellingen als drinkwaterverontreiniging (art. 173 Sr), bodem- en oppervlaktewaterverontreiniging (art. 173a en 173b Sr) of blootstelling aan radioactieve stoffen (art. 161quater-161quinquies Sr). Het plegen van (zware) mishandeling door toediening van stoffen die schadelijk zijn voor het leven of de gezondheid is bovendien een strafverzwarende omstandigheid (art. 304 Sr).

De meeste vervolgingen voor milieudelicten zullen echter via de Wet Economische Delicten (WED) lopen. Op grond van artikel 1a WED zijn bijvoorbeeld overtredingen van diverse artikelen uit de Wet Milieubeheer, Wet natuurbescherming, Wet vervoer gevaarlijke stoffen, Wet bodembescherming en de Waterwet strafbaar gesteld. Voor zover de overtredingen van de bepalingen opgesomd in artikel 1a sub 1° en 2° opzettelijk zijn begaan, kwalificeren deze economische delicten als misdrijven (art. 2 WED).⁴³

Er zijn dus diverse *leges speciales* die ingezet kunnen worden in geval van (ernstige) milieuschendingen. De

(www.om.nl/onderwerpen/internationale-misdrijven/team-internationale-misdrijven). Naast de ISH *core crimes* (genocide, art. 3 WIM; misdrijven tegen de menselijkheid, art. 4 WIM; oorlogsmisdrijven art. 5-7 WIM; agressie, art. 8b WIM) bevat de WIM ook strafbepalingen ter zake foltering (art. 8 WIM) en gedwongen verdwijningen (art. 8a WIM). De strafbaarstelling van de *core crimes* in de WIM volgt het ISH Statuut.

42. Over nut en noodzaak van strafrechtelijke aansprakelijkheid voor – private – rechtspersonen binnen het internationaal strafrecht is een zeer ruime hoeveelheid literatuur: zie bijv. D. Stoichtkova, *Towards Corporate Liability in International Criminal Law*, Intersentia, 2010.

43. In het licht van de invalshoek van dit artikel en de plaatsing in een themanummer, zullen wij de nationale strafbaarstellingen hier niet verder inhoudelijk bespreken.

vraag is echter of toepassing van alleen dit – bijzondere – strafrecht recht doet aan ecocide. Ecocide impliceert een massaliteit aan schade. Een nauwe focus op geïsoleerde of beperkte milieuschade lijkt daarmee tekort te schieten in een passende aanpak van dit type delict.

Een mogelijke oplossing hiervoor zou zijn om bij de vervolging van ernstige milieuschade ook gebruik te maken van – ernstige – commune delicten. Een grootschalige verwoesting van de leefomgeving zal vaak gepaard gaan met serieuze gezondheidsklachten, zoals ademhalingsproblemen, huidirritatie of kankervorming. Zolang er sprake is van voldoende ernstige symptomen, kan dit letsel kwalificeren als ‘zwaar lichamelijk letsel’.⁴⁴ In zeer zware gevallen kan zelfs gedacht worden aan een poging doodslag, of dood door schuld. Toepassing van dit soort commune delicten zal onder omstandigheden meer recht doen aan de schaal en ernst van de feiten, zeker als sprake is van groot menselijk lijden naast milieuschade. Een bijkomend voordeel is bovendien dat slachtoffers zich door middel van de vordering benadeelde partij direct in het strafproces kunnen voegen en zo op een relatief eenvoudige manier hun (civielrechtelijke) schade kunnen verhalen.⁴⁵ Met het opnemen van commune delicten in de tenlastelegging wordt daarmee ook de vertaalslag van (het bredere begrip) milieuschade naar individuele en kwantificeerbare schade voor slachtoffers gemaakt. Dit zou het aantonen van rechtstreekse schade voor het individu als gevolg van de tenlastegelegde gedraging moeten vergemakkelijken.

Indien de schaal van het delict zodanig is dat gesproken kan worden van een ‘wijdverbreide of systematische aanval op de burgerbevolking’ kan vervolging bovendien plaatsvinden op grond van ISH-feiten zoals geïmplementeerd in de WIM. In de opsporings- en vervolgingspraktijk zou het een mogelijkheid zijn dat gewerkt wordt met een alternatieve tenlastelegging waarbij, voor zover mogelijk, naast elk WIM-feit als alternatief het corresponderende commune feit ten laste wordt gelegd. Daarmee wordt voorkomen dat, indien niet aan de hoge drempel van (bijvoorbeeld) een wijdverbreide en systematische aanval wordt voldaan, de hele vervolging in het water valt. Tegelijkertijd ligt voor de rechtsontwikkeling de meerwaarde hiervan in het aanvaarden van milieuschade als ‘andere onmenselijke handeling’, als misdrijf tegen de menselijkheid.

4.1. Opportuniteit

Naast de vraag over de haalbaarheid van een zaak, speelt in Nederlandse vervolgingsbeslissingen ook altijd de

44. HR 3 juli 2018, *NbSr* 2018/272, m.nt. Zilver, r.o. 2.5 en 2.7.

45. Uiteraard blijven hierbij wel de gebruikelijke eisen aan de vordering benadeelde partij in het strafproces gelden. Zo zal er sprake moeten zijn van een voldoende rechtstreeks verband en zal de schade relatief eenvoudig moeten kunnen worden aangetoond en onderbouwd. Het strafproces lijkt in ieder geval geen ruimte te bieden voor vormen van massaschade als vordering benadeelde partij. Dat betekent dat slachtoffers zich altijd individueel zullen moeten voegen en dat alleen de ernstigste vormen van schade voor vergoeding via het strafproces in aanmerking zullen komen.

vraag van opportuniteit een rol. In hoeverre is een vervolging ook wenselijk? In de door het Openbaar Ministerie uit te voeren afweging zal het algemeen belang dat bij een vervolging is gediend een rol spelen. Verder zal het OM rekening moeten houden met de schaarse (gekwalificeerde) opsporingscapaciteit en beschikbare middelen.⁴⁶ Deze discussie zal zeker ook gelden in zaken betreffende ecocide. Er zal vaak sprake zijn van een grensoverschrijdende dimensie, waarbij het bijvoorbeeld gaat om een Nederlandse verdachte die in het buitenland strafbare feiten begaat. De gevolgen van het strafbare feit zullen zich in dat geval ook grotendeels buiten de Nederlandse landsgrenzen realiseren. Dat doet de vraag rijzen in hoeverre het voor het Nederlandse OM opportuun is de beperkte opsporingscapaciteit aan dit soort, vaak lange en complexe, onderzoeken te besteden.

Opportuniteit wordt echter begrensd in geval van internationale misdrijven, zoals misdrijven tegen de menselijkheid, waarop een vervolgingsplicht van toepassing is.⁴⁷ Ook het complementariteitsbeginsel, zoals dit geldt in relatie tot ISH-misdrijven, speelt hierbij een rol. Dit beginsel, neergelegd in de artikelen 1 en 17 ISH Statuut, houdt in dat het ISH alleen rechtsmacht kan uitoefenen indien lidstaten onwillig (*unwilling*) of niet bij machte (*unable*) zijn om een zaak op nationaal niveau te vervolgen. Het uitgangspunt van dit beginsel is dat staten, zoals Nederland, het voortouw nemen in de opsporing en vervolging van misdrijven in het ISH-Statuut.

Er is voor zover wij kunnen overzien in Nederland nog geen aangifte gedaan van milieuschade in de vorm van een misdrijf tegen de menselijkheid. Dichtbij een dergelijke situatie van zeer ernstige milieuschade, met voor slachtoffers zeer ernstige gevolgen, komt wat ons betreft de aangifte en artikel 12 Sv-klacht betreffende de Trafigura/Probo Koala-zaak.⁴⁸ In deze zaak draaide het om de vraag of (onder andere) de Nederlandse vennootschap Trafigura BV moest worden vervolgd voor opzettelijke milieuverontreiniging begaan in Ivoorkust (art. 173a Sr) en – als gevolg daarvan – doodslag, zware mishandeling, dood door schuld, zwaar lichamelijk letsel door schuld of een misdrijf in ambt of beroep, begaan in Ivoorkust.⁴⁹

De artikel 12-klacht betreffende het niet-vervolgen voor levensdelicten strandde op de niet-ontvankelijkheid van

46. Zie o.a. Hof 's-Hertogenbosch 22 februari 2000, *NJ* 2000/322 en Hof 's-Hertogenbosch 25 september 2002, *NJ* 2002/605.

47. Er is – nog – geen verdrag inzake misdrijven tegen de menselijkheid, maar een vervolgingsplicht kan op basis van het internationaal gewoonterecht worden aangenomen. Verder omvat het ontwerp-Verdrag van de ILC inzake misdrijven tegen de menselijkheid (*supra* noot 26) in art. 10 een duidelijke *aut dedere aut iudicare* verplichting.

48. Hof 's-Gravenhage 12 april 2011, *M&R* 2011/157, m.nt. Van Ham.

49. Trafigura was weliswaar al vervolgd voor feiten die samenhangen met hetzelfde feitencomplex (kort gezegd het illegaal uitvoeren van giftige stoffen uit Nederland met het schip Probo Koala en deze vervolgens dumpen in Ivoorkust), maar deze zaken zagen telkens op strafbare feiten die in Nederland zouden zijn begaan. Het OM had Trafigura Beheer BV e.a. dus niet vervolgd voor feiten die zouden zijn begaan in Ivoorkust.

de klaagster.⁵⁰ Voor wat betreft de klacht over niet-vervolg van milieudelicten achtte het Hof klaagster echter wel ontvankelijk; desalniettemin wees het Hof ook deze klacht af.⁵¹ Het Hof baseerde zich daarbij expliciet op een afweging aangaande de haalbaarheid van een strafrechtelijk onderzoek naar de feiten begaan buiten Nederland. Het Hof concludeerde dat de haalbaarheid van een dergelijke vervolging ‘twijfelachtig’ was. Het Hof stelde daarbij vast dat de justitiële autoriteiten in Ivoorkust niet meewerkten aan door Nederland ingediende rechtshulpverzoeken. Hierdoor voorzag het Hof dat ook toekomstige rechtshulpverzoeken, die nodig waren om het procesdossier te completeren en eventuele getuigen à décharge te kunnen ondervragen, onbeantwoord zouden blijven. Gezien deze omstandigheden had het OM in redelijkheid kunnen besluiten ter zake van de gebeurtenissen in Ivoorkust geen strafvervolg in te stellen, aldus het Hof.

De overwegingen van het Hof ten aanzien van de (on)mogelijkheid tot internationale samenwerking overtuigen niet. Er is namelijk wel vaker sprake van situaties waarin (grensoverschrijdend) onderzoek op zijn minst een forse uitdaging is. In dit opzicht is het MH17-proces een goed voorbeeld. Ook in die zaak is er tenslotte sprake van vruchteloze rechtshulpverzoeken en bevinden veel getuigen en bewijs zich in een gebied waar de Nederlandse opsporingsautoriteiten niet of nauwelijks toegang toe hebben. Desalniettemin heeft dat het OM er niet van weerhouden het strafrechtelijk onderzoek ten aanzien van ten minste een aantal verdachten af te ronden en de zaak voor de rechter te brengen. De vraag dringt zich op of er ook bij ernstige milieuschade niet meer (onderzoeks)inspanning verwacht mag worden, ook indien slachtoffers niet de Nederlandse nationaliteit bezitten en de feiten zich buiten Nederland voordoen.

Herwaardering van ernstige milieuschade, ook indien dat buiten Nederland plaatsvindt, binnen het vervolgingsbeleid van het Openbaar Ministerie lijkt nodig. Een ernstige giflozing elders is namelijk ook altijd een Nederlands milieuprobleem, omdat milieuschade zich niet aan landsgrenzen houdt. Bovendien dient het besef te landen dat ernstige milieuschade zal leiden tot verlies van leefgebied waarbij het menselijk lijden op korte en langere termijn bijzonder groot is.

Herijking van het vervolgingsbeleid bij – grensoverschrijdende – ernstige milieuschade is wat ons betreft in het bijzonder aangewezen voor situaties van ernstige milieuschade die als misdrijven tegen de menselijkheid

50. Hof 's-Gravenhage 12 april 2011, *M&R* 2011/157, m.nt. Van Ham; klaagster was Stichting Greenpeace, een non-gouvernementele organisatie die blijkens de statuten tot doel heeft het bevorderen van natuurbehoud. Het hof vond dat aangifte van doodslag, zware mishandeling, dood door schuld, zwaar lichamelijk letsel door schuld of een misdrijf in ambt of beroep buiten de doelstelling van de statuten vallen. Gezien de beperkte focus van dit artikel zal er verder geen aandacht worden besteed aan dit ontvankelijkheidsaspect.

51. Hof 's-Gravenhage 12 april 2011, *M&R* 2011/157, m.nt. Van Ham.

zouden kunnen worden aangemerkt of daar vanwege omvang en ernstig lijden voor slachtoffers bij in de buurt komen.

5. Conclusie

In deze bijdrage stond de vraag centraal in hoeverre het huidige internationale strafrecht, zoals gecodificeerd in het ISH Statuut, aanknopingspunten biedt voor vervolging van ecocide en op welke wijze Nederland in de nationale opsporings- en vervolgingspraktijk hieraan gevolg zou moeten geven.

Deze vraag is lastig te beantwoorden omdat, in de eerste plaats, ecocide geen bestaand misdrijf is of vastomlijnd strafbaar handelen weergeeft.

Indien we ecocide beschouwen als het op grote schaal toebrengen van zeer ernstige schade aan de leefomgeving, dan moeten we vaststellen dat het internationaal strafrecht, in de vorm van de *core crimes* binnen het ISH Statuut, op dit moment alleen bij één specifiek oorlogsmisdrijf verwijst naar milieuschade als bestanddeel van het delict. Maar aan dit feit kleven meerdere bezwaren als gevolg waarvan het in de rechtspraktijk geen effectieve bijdrage levert aan de (internationaal)strafrechtelijke bescherming van het milieu.

Van de *core crimes* zouden misdrijven tegen de menselijkheid aanknopingspunten kunnen bieden om milieuschade te vervolgen. Dit kan door – ernstige – milieuschade te vervolgen als ‘andere onmenselijke handeling’, een restcategorie binnen de misdrijven tegen de menselijkheid die ruimte laat voor verdere ontwikkeling. Daarnaast zou milieuschade meegewogen kunnen worden bij de vaststelling van de wijdverbreide of systematische aanval op de burgerbevolking, het drempelverste bij misdrijven tegen de menselijkheid. Tot slot, kan er in het ISH-vervolgingsbeleid bijzondere aandacht zijn voor de vervolging van misdrijven tegen de menselijkheid, zoals deportatie of vervolging van een bevolkingsgroep, waarbij milieuschade het middel is voor het plegen van die feiten, of een ernstig (neven)gevolg daarvan.

Deze laatste optie staat nu nadrukkelijk in de belangstelling. In 2016 heeft de aanklager van het ISH namelijk aangegeven dat zij in haar vervolgingsbeleid meer aandacht wil geven aan milieuschade in het kader van bestaande misdrijven binnen het ISH Statuut. Dat is een mooie ontwikkeling die past bij de noodzaak van toenemende aandacht voor bescherming van het milieu. De ISH-aanklager is wat ons betreft echter nog wat voorzichtig in haar ambities, nu een sterkere rol voor ecocide binnen misdrijven tegen de menselijkheid, bijvoorbeeld als ‘andere onmenselijke handeling’, ook tot de mogelijkheden zou behoren. Bovendien heeft zij haar ambities nog niet vertaald in een concrete en thans lopende strafzaak bij het ISH.

We spreken de hoop uit dat Nederland zich laat inspireren door de ambities van de ISH-aanklager en meer aandacht besteedt aan de vervolging van – ernstige – milieufeiten. Uiteraard bieden diverse strafbaarstellingen van milieuschade binnen het commune strafrecht in diverse nationale situaties uitkomst. Maar wat te doen bij ernstige milieuschade gepleegd buiten de landsgrenzen, bijvoorbeeld met betrokkenheid van een Nederlandse onderneming?

Jurisprudentie uit het verleden, zoals de Probo Koala-zaak, laat zien dat het Openbaar Ministerie, en de Nederlandse rechter, zich terughoudend opstelden en – op basis van te verwachten problemen in strafrechtelijke samenwerking – dergelijke onderzoeken en vervolgingen liever kwijt dan rijk zijn. Wij menen dat de connectie tussen ernstige milieuschade en misdrijven tegen de menselijkheid een dergelijke uitkomst niet meer zou toelaten. Immers, uitgangspunt bij misdrijven tegen de menselijkheid is een onderzoeks- en vervolgingsplicht. Bovendien valt het niet uit te leggen dat – gelet op het complementariteitsbeginsel en de positie van Nederland als gastland van het ISH – het belang om milieuschade te vervolgen in relatie tot WIM-feiten door Nederland genegeerd zou worden. Indien ernstige milieuschade niet als misdrijf tegen de menselijkheid gekwalificeerd kan worden, bijvoorbeeld omdat het geen onderdeel uitmaakt van een aanval op de burgerbevolking als staatsbeleid, dan kan het wel gaan om een situatie die daar qua ernst dicht tegenaan zit. In een dergelijk geval is actieve opsporing en vervolging, ook bij lastig grensoverschrijdend onderzoek, aangewezen.